

महाराष्ट्र शासन

कृषि विभाग

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प

३० अर्केड, वर्ल्ड ट्रेड सेंटर, कफ परेड, मुंबई ४०० ००५

दूरध्वनी क्र. ०२२-२२९६३३५९/५२

ई-मेल :-mahapocra@gmail.com

जा क्र. नादेकसंप्र- ०१२५/प्र.क्र.०१/कृ.अ./ २८ / २०२५

दि. १० / ०९ / २०२५

प्रति,

विभागीय कृषि सहसंचालक,

(छ. संभाजीनगर, लातूर, अमरावती, नागपूर, नाशिक)

विषय:- नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत मृद व जलसंधारण, भूजल पुनर्भरण आणि पाण्याचा कार्यक्षम वापर यांची प्रभावी अंमलबजावणीसाठी गावस्तरावर स्वयंसेवकांची निवड करणेबाबत....

संदर्भ :- १) शासन निर्णय क्र.- नादेकृ ४६२२/प्र.क्र.९४/८-अ, दि. ३०.०६.२०२३.

२) शासन निर्णय क्र.- नादेकृ ४६२२/प्र.क्र.९४/८-अ, दि. १४.१०.२०२४.

महाराष्ट्र शासनाच्या कृषि विभागांतर्गत जागतिक बँकेच्या अर्थसहाय्याने नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पाचा दुसरा टप्पा राबविण्यास दि. ३०.०६.२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार तत्त्वतः मंजुरी दिलेली आहे. त्या अनुसार दि. १४ ऑक्टोबर २०२४ रोजीच्या शासन निर्णयाद्वारे राज्यातील एकूण २१ जिल्ह्यांतील ७१९८ गावांची निवड करण्यात आलेली आहे. नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प टप्पा-२ चा उद्देश प्रामुख्याने शेतकऱ्यांना बदलत्या हवामानास तोंड देण्यासाठी सक्षम करणे असा आहे. प्रकल्पामध्ये मृद व जलसंधारण कामे, पाण्याचा कार्यक्षम वापर वाढविण्यासाठी उपाययोजना करणे व शेतीमधील कर्ब उत्सर्जन कमी करणे, विविध हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान अंमलबजावणीसाठी अर्थसहाय्य, शेतकरी गटांना आणि शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना कृषि आधारित व्यवसायासाठी सहाय्य देणे या घटकांचा समावेश आहे.

प्रकल्पातील गावांमध्ये दुष्काळासारख्या परिस्थितीचा सामना करण्यासाठी पाणी व्यवस्थापन संबंधित विविध उपाय योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. यामध्ये मृद व जलसंधारण कामे, भूजल पुनर्भरण आणि पाण्याचा कार्यक्षम वापर हे ग्रामीण विकास आणि पर्यावरणीय स्थिरतेसाठी अत्यंत महत्त्वाचे घटक आहेत. अतीवृष्टीमुळे होणारी मृदा धूप, पावसाची अनियमितता, भूजलाचा अतिरेक उपसा आणि जलस्रोतांच्या घटत्या पातळीमुळे शेतीची उत्पादकता घटत आहे. मृद व जलसंधारणाच्या कामांमुळे पावसाचे पाणी साठवणे, भूजल पातळी वाढवणे, जमिनीची सुपीकता टिकवून ठेवणे आणि शेतीसाठी पाणी उपलब्ध करणे शक्य होते. तसेच, मृद व जलसंधारण हे सामूहिक प्रयत्नांवर आधारित कार्य आहे. गावकऱ्यांचा सक्रिय सहभागशिवाय ही कामे यशस्वी होऊ शकत नाहीत. यासाठी गावकऱ्यांमध्ये मृद व जलसंधारणाच्या कामांबरोबरच भूजल पुनर्भरण आणि पाण्याचा कार्यक्षम वापर याबाबत जनजागृती करणे, तसेच त्याचे महत्त्व पटवून देणे आणि गावकऱ्यांचा सहभाग वाढविणे गरजेचे आहे. या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी गावस्तरावर स्वयंसेवकांची निवड करून ही कामे प्रभावीपणे राबविणेबाबत प्रस्तावित आहे.

प्रकल्पांतर्गत निवड झालेल्या गावांमध्ये प्रति गाव ४ स्वयंसेवक निवडण्यात यावे. यामध्ये किमान दोन महिलांचा समावेश असावा.

स्वयंसेवक निवडीसाठीचे निकष खालीलप्रमाणे आहेत:-

१. स्वयंसेवकांची निवड गावातील ग्राम कृषि विकास समिती (GKVS) द्वारे करण्यात यावी.

२. स्वयंसेवक हा गावातील रहिवाशी असावा/असावी व गावातील सर्व लोकांना तो/ती परिचित असावा/असावी.
३. वय २५ ते ४५ च्या दरम्यान असावे.
४. स्वयंसेवक हा साक्षर असावा.
५. संबंधितास सामाजिक कार्याची आवड असावी व गावकऱ्यांना प्रोत्साहित करण्याची व प्रभावी संवाद साधण्याची क्षमता असावी.

स्वयंसेवकांनी करावयाची कामे पुढीलप्रमाणे आहेत:-

१. स्वयंसेवकांची मुख्य जबाबदारी म्हणजे प्रकल्पांतर्गत मृद व जलसंधारण कामांसह पाण्याचा कार्यक्षम वापर सुनिश्चित करण्यासाठी जनजागृती करून लोकसहभाग वाढविणे हा आहे.
२. प्रकल्पांतर्गत मृद व जलसंधारण कामे, भूजल पुनर्भरण व पाण्याचा कार्यक्षम वापर या विषयी गावकऱ्यांमध्ये जनजागृती करून महत्व पटवून देणे.
३. सूक्ष्मनियोजन प्रक्रियेदरम्यान गाव अनुकूलन आराखडा तयार करताना पाण्याचा ताळेबंद आधारित मृद व जलसंधारण कामे प्रस्तावित करण्यासाठी गावकऱ्यांचा सक्रीय सहभाग नोंदवणे तसेच गावकऱ्यांचा व महिलांचा सहभाग सुनिश्चित करणे.
४. प्रकल्पांतर्गत होणारी मृद व जलसंधारण कामे ही संपूर्ण गावाच्या शाश्वत विकासासाठी आवश्यक असून त्याची मालकी ही गावाचीच असणार आहे याची जाणीव गावकऱ्यांमध्ये निर्माण करणे.
५. गाव आराखड्यामध्ये प्रस्तावित केलेले मृद व जलसंधारण कामे पूर्ण होण्याच्या दृष्टीने गावकऱ्यांमध्ये जनजागृती करणे.
६. प्रकल्पांतर्गत सुरु असलेल्या कामांदरम्यान येणाऱ्या अडचणी सोडविण्यासाठी प्रयत्नशील राहणे.
७. प्रकल्पांतर्गत पूर्ण झालेली कामे ही गावाची संपत्ती असून; त्यांची देखभाल व दुरुस्ती करण्याची जबाबदारी गावकऱ्यांचीच आहे, याबाबत जागरूकता निर्माण करणे.
८. पाण्याचा कार्यक्षम वापर सुनिश्चित करण्यासाठी सूक्ष्मसिंचन प्रणालीचा अवलंब वाढवण्यासाठी व्यापक जनजागृती करणे.
९. गावातील संरचनांमध्ये उपलब्ध पाणीसाठ्याचा अतिरिक्त उपसा टाळण्यासाठी जनजागृती करणे.

सदर भूमिका ही पूर्णतः स्वयंसेवी असून, त्यासाठी त्यांना कोणतेही मानधन किंवा आर्थिक मोबदला दिला जाणार नाही. जलसंधारणाबाबत लोकांचा सहभाग, लोकचळवळ निर्माण करण्यासाठी पानी फाउंडेशन या संस्थेच्या प्रशिक्षकांमार्फत दिले जाणार आहे. तरी, उक्त अनुषंगाने स्वयंसेवक निवड प्रक्रिया जलद राबविण्यात यावी व निवडलेल्या स्वयंसेवकांचा तपशील दि. ३१ जानेवारी २०२५ पर्यंत प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षास पाठविण्यात यावा.

Parimal Singh 10/1/25

(परिमल सिंह)

प्रकल्प संचालक

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प

प्रत:- माहिती व उचित कार्यवाहीस्तव.

१. आयुक्त (कृषि), पुणे.
२. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (प्रकल्पातील सर्व).
३. प्रकल्प संचालक (आत्मा) (प्रकल्पातील सर्व).
४. उपविभागीय कृषि अधिकारी (प्रकल्पातील सर्व).